

D'Utxafava i les Novelles cap a Vila-sana. Crònica d'un procés d'independència (1895-1933)

Joan Yeguas i Gassó

Centre de Recerques del Pla d'Urgell Mascançà

RESUM: El present text és un repàs històric de com els habitants del nucli d'Utxafava i els propietaris de la partida de les Novelles van aconseguir segregar-se del municipi de Castellnou de Seana l'any 1933. L'objectiu és fer una descripció dels motius hi havia al darrere d'aquesta marxa, trobar-ne antecedents històrics i observar quins entrebancs hi va haver en tot aquest camí.

PARAULES CLAU: Castellnou de Seana, Josep M. Solsona i Mitjana, David Cabestany i Hayats, Ricard Palacín i Soldevila.

BREU RESSENYA HISTÒRICA D'UTXAFAVA

El primer esment documental d'Utxafava ens remet al període de repoblament d'època cristiana entre finals del segle XI i mitjans del segle XII. En aquest punt hi ha discrepància d'interpretació de la data, ja que, per a Eritja es tracta del 1079 i per a Torres del 1159.¹ El document en qüestió és un llistat de preveres destinats a les diferents poblacions que integraven el terme castral

d'Anglesola, dins l'antic bisbat de Vic (des del 1593 pertanyent al bisbat de Solsona). La població és citada com a "Oxafava". Posteriorment, el lloc apareix esmentat de diferents maneres: "Uxafaba" (1179), "Oxafaban" (1179), "Uvaxafaba" (1180), "Oxasava" (1180), "Oxafaba" (1181), "Exafava" (1181), "Oixafaba" (1189), "Oxafaba" (1995), "Orsafava" (1259), "Oxafaba" (1260), "Exafava" (1260), "Exifaba" (1260), "Uxefave" (1300).²

L'any 1283, Utxafava esdevé una petita baronia amb Ramon d'Anglesola, fill segon de Berenguer d'Anglesola i Butsenit.³ La baronia estava composta per Utxafava i el lloc dels Albercs (o Albergos), també citat en diferents variants, com Auberks, Obercs o, actualment, Oberts. En el fogatge realitzat els anys 1360 i 1370, apareixen conjuntament Utxafava i els Oberts amb 43 focs, o sigui, 215 habitants; pocs anys després, el 1378, només hi havia 12 focs o 60 habitants. Ja no apareixen en els fogatges del 1497 i 1553.⁴ Utxafava es deuria despoblar amb les pestilències del segle XIV i les migracions successives. Segons una consuetud de la parròquia d'Utxafava, redactada el 1879 per Josep Duocastella i Pallerols,

¹ ERITJA, X. (2000). "Qüestions entorn de la frontera meridional del «fahs Maskigan» (s. XI-XII)", *Territori i societat a l'Edat Mitjana. Història, arqueologia, documentació, Lleida*: Universitat de Lleida, 2000, vol. III, p. 297-298; TORRES GROS, J. (1980). *Història de Bellpuig dins del principat de Catalunya*, Bellpuig: Impremta Saladrígues, 1980, p. 18. Vegeu el document fotografiat i transcrit per Antoni Pladevall i Albert Benet: *Catalunya Romànica*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1984, vol. II, p. 73.

² Vegeu-ne un recull: YEGUAS, J. (2010). "Sobre l'etimologia de Linyola i Utxafava al pla de Mascançà", *Mascançà. Revista d'Estudis del Pla d'Urgell*, 1, p. 164. Una referència nova, la de l'any 1195, on Bernat Talarn llega diferents coses, entre les quals a Santa Maria d'Utxafava, per tant, ara sabem quina era l'advocació titular de l'antiga parroquia, diferent de l'actual: BACH, A., SAROBE, R. (2002). *Diplomatari de l'Arxius Diocesà de Solsona (1101-1200)*, Barcelona: Fundació Noguera, doc. 553.

³ FELIU MONFORT, G. (2003-2004). "La baronia d'Utxafava (1283-1422)", *Acta Historica et Archaeologica et Mediaevalia*, 25, p. 257-276.

⁴ IGLÉSIES, J. (1962). "El fogaje de 1365-1370. Contribución al conocimiento de la población de Cataluña en la segunda mitad del siglo XIV", *Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona*, 34, p. 249-356; REDONDO GARCÍA, E. (2002). *El fogatjament general de Catalunya de 1378*, Barcelona: CSIC, p. 29 i 211. Vegeu: IGLÉSIES, J. (1981). *El fogatge de 1553. Estudi i transcripció*, Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana; IGLÉSIES, J. (1991). *El fogatge de 1497: estudi i transcripció*, Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana.

Figura 1. Mapa del terme municipal de Vila-sana i rodalies (elaborat per J.Y.)

“antes del any 1690 los tres termes indicats [Utxafava, Oberts i les Novelles], estaban despoblats”.⁵ La repoblació d’aquestes antics termes rurals es va produir durant el segle XVIII.⁶

SOBRE L’ETIMOLOGIA D’UTXAFAVA

Molt s’ha especulat i teoritzat sobre l’origen i significat d’Utxafava.⁷ Una de les hipòtesis va ser formulada per Coromines, un dels grans especialistes en etimologia de la llengua catalana. La seva teoria es basa en la variant “Orsafava”, només documentada en una sola ocasió i

clarament mal escrita. Coromines arriba a la conclusió que es tractaria de la construcció “Hort-sa-fava” (un lloc, més l’article salat, més un genèric referit a les llegums).⁸

Una altra possibilitat és l’origen àrab. Díez-Coronel recolza la seva teoria en el mot “Burchafava”, on l’arrel “borch” (burj) que significaria torre.⁹ Però cal tenir en compte que “Butxafava” és una paraula contaminada per un apel·latiu despectiu usat en època contemporània; noteu com no apareix la B inicial en cap document antic. Eritja també pensa en una herència andalusina, com Utxesa (Torres de Segre), Burgebut (Aitona) o Butsenit de Montgai.¹⁰ També cal tenir en compte les llegendes

⁵ Arxiu Diocesà de Solsona, Fons Parroquial de Vila-sana, Consueta de la parròquia d’Utxafava, fol. 49.

⁶ FELIU MONFORT, G. (2004), “Un poble ressorgit: Utxafava (Pla d’Urgell) al segle XVIII”, *Estudis d’Història Agrària*, 17, p. 439-454.

⁷ Vegeu-ne una síntesi: YEGUAS, J. (2010). “Sobre l’etimologia de Linyola i Utxafava...”, p. 163-166.

⁸ COROMINES, J. et alii (1989-1997), *Onomasticon Cataloniae*, Barcelona: Curial, vol. VIII, p. 158-160.

⁹ Díez-Coronel, L. (1963-1965). “Una antiga torre-atalaya en el castillo de la Rápita”, *Ilerda*, 27-28, p. 86; Díez-Coronel Montull, L. (1964-1965). “Vilasana. Notas de arqueología. Lérida”, *Empúries. Revista de món clàssic i antiguitat tardana*, 26-27, p. 321-322.

¹⁰ ERITJA, X. (1998). *De l’«Almunia» a la «turrís»: organització de l’espai a la regió de Lleida (segles XI-XIII)*, Lleida: Universitat de Lleida, p. 29.

populars que circulen per Vila-sana, sense cap mena de base lingüística. Aquests rumors diuen que Utxafava significa "terra pantanosa" o "terra de llacs", en àrab, per l'existència de nombroses llacunes i basses que havia dins el terme de la població.

Finalment, també recullo la meua pròpia hipòtesi, la teoria Yeguas. Utxafava és un nom compost per dues paraules de la llengua ibera, per tant, d'abans de l'arribada del llatí a aquestes contrades. D'una banda, la part inicial podria trobar significat en la paraula basca "otxo", "otxa" o "otso" que significa llop, un animal llargament vinculat a la toponímia. I d'altra banda, la part final caldria relacionar-la amb la paraula etrusca "favissa" (tingueu en compte la relació del món iber amb l'etrusc), que hauria passat al llatí com a "fovea", i que en català pot dir-se "fòvea" o "fova", que significa una fossa o clot fet a terra, i que quadra a la perfecció amb l'orografia del nucli. "Otxa-fovea" podria esdevenir "el clot dels llops".

El nom d'Utxafava provocava rimes malsonants i burles dels habitants dels pobles veïns.¹¹ Per tant, la creació d'un nou municipi hauria donat l'ocasió propícia per canviar de nom. Segons alguns vilatans, la idea va sorgir del capellà, perquè això de la fava era poc elegant i estava ple de dobles intencions.¹² Amb tot, però, cal tenir en compte que el nom s'hauria hagut de negociar amb la resta d'interessats, ja que, no només opinarien els del terme d'Utxafava (que inclouria el despoblat dels Oberts), sinó també els propietaris del terme de les Novel·les (on, a part de la Novella Alta i la Novella Baixa, també trobem els Merlets, torre del Xammar i torre del Fages). És a dir, el nom de Vila-sana havia de ser una solució neutral i de consens que aplegaria diverses entitats segregades del municipi de Castellnou de Seana.

El nou municipi va adoptar el nom de Vila-sana. Però dins del terme de Vila-sana continuarien existint els nuclis d'Utxafava i les Novel·les, tant és així que Utxafava encara és vigent al registre de la propietat. Per tant, mai va prendre's una decisió per canviar el nom del nucli, sinó, simplement, del conjunt del municipi. La nova situació d'afirmació de la independència municipal hauria portat als habitants de Vila-sana a foragitar l'antic nom,

amb una actitud bel·ligerant. Aquest fet ha comportat, sense reconeixement jurídic, que un part del terme s'assimilés amb el nom del municipi, i que l'antic nom s'hagi esborrat quasi per complet de la toponímia comarcal.

El nom de Vila-sana apel·laria a la vitalitat d'aquesta nova entitat municipal, que hauria nascut forta i sana. Hi ha altre opinions, recollides oralment, que creuen que el nom també faria referència a la superació d'antigues pestilències, algunes derivades de les aigües estancades del terme.

LES NOVEL·LES I LA SEVA SEGREGACIÓ (1895)

En tot l'afer de la segregació d'Utxafava també té molta importància el paper del terme de les Novel·les, en plural, perquè hi havia la Novella Alta i la Novella Baixa. La terminologia "Novelles" s'usa a partir de l'existència de dues entitats, d'ençà l'època moderna. Les primeres referències documentals ens remeten a la Novella, un establiment feudal del segle XII, que tal com indica l'etimologia s'havia fet de nou. El primer esment és de l'any 1148, quan surt com a límit en la carta de donació del terme del Palau d'Anglesola. El document explicita: "inter Novella et Palad partid riu Corb", és a dir, que entre la Novella i el Palau hi havia el riu Corb.¹³

El terme de la Novella Alta, l'antiga, sovint va lligat amb el terme dels Oberts. En canvi, La Novella Baixa no es documenta fins més tardanament, cap al segle XVI, i estava vinculada amb els hospitalers de l'orde de Sant Joan de Jerusalem. El fet que El Palau d'Anglesola fos del mateixos amos, la també coneguda com orde de Malta, i que el terme del Palau arribés fins al riu Corb, podria dur-nos a pensar que la Novella Baixa fos un establiment creat pels propis hospitalers; no cal oblidar quan es fa l'església del Palau, el 1798, el terme de "la Novella" estava obligat a sufragar l'obra amb una part de la collita.¹⁴

En l'antic terme de les Novel·les, una zona limítrof entre els actuals termes municipals de Vila-sana, El Palau d'Anglesola i Golmés, també hi cabria l'antiga torre dels Merlets. El 13 de febrer del 1151, Berenguer Arnau d'Anglesola atorga a Santa Maria de Solsona la to-

¹¹ Una rima habitual a Castellnou de Seana era "Utxafava, toca'm la fava".

¹² MARIN RUBIO, D. (2011), "L'escopeta de Companys", *El Punt Avui*, 9 de desembre.

¹³ BERTRAN ROIGÉ, P. (1981). *Notícies històriques del Palau d'Anglesola (segles XII-XVII)*, Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, p. 51-52; SAROBE, R. (1998). *Col·lecció diplomàtica de la casa del Temple de Gardeny 1070-1200*, Barcelona: Fundació Noguera, doc. 14.

¹⁴ YEGUAS, J., PUIG SANCHIS, I. (2003). *El Palau d'Anglesola. L'església de Sant Joan Baptista*, Lleida: Ajuntament del Palau d'Anglesola – Pagès editors, doc. 12.

re anomenada “Merdarz sive Chanet de Maschanza”, que afrontava amb “Palaol”, “Novela”, “Albergs”, “Golmers” i “Muleruza”.¹⁵ El 25 de març de 1181, Pere de Tàrrega ven a Santa Maria de Solsona una sort de terra que té a la torre “Canet de Mascançà sive Merlet”.¹⁶

Aquesta relació i proximitat amb el Palau d'Anglesola va fer que “cincuenta y nueve” propietaris, encapçalats per Ramon Pomés, l'any 1895 demanessin la segregació del terme de les Novelles de Castellnou de Seana, i agregar-se al Palau d'Anglesola. Els motius eren que les Novelles “està distante unos doscientos metros de caseo de Palau, mientras que de Castellnou dista dos horas”. La Diputació de Lleida va acordar la segregació de les Novelles el 2 d'abril de 1895.¹⁷

Figura 2. Retall del Diari “La Pallaresa” el 2 d'abril de 1895 (foto: J.Y.)

Contra aquesta decisió, l'Ajuntament de Castellnou de Seana va posar un recurs al Governador Civil de la província, i el 20 de juliol de 1898 encara no s'havia resolt, però sembla que no es va dur a terme.¹⁸ Aquest assumpte torna a revifar en dues altres ocasions. El 26 d'abril de 1907, l'alcalde del Palau d'Anglesola notifica que aquells pagesos de les Novelles s'havien d'inscriure al seu Ajuntament, però l'alcalde de Castellnou apel·la a una reial ordre del 29 d'octubre de 1906.¹⁹ I, posteriorment, torna a rebrotar el 13 de març de 1921, quan sis propietaris, veïns del Palau d'Anglesola, fan una instància dirigida a l'Ajuntament de Castellnou de Seana, on demanen la segregació del terme de Les Novelles del

municipi de Castellnou, per voler-se agregar al Palau; els motius són: els veïns resideixen al Palau, el terme de les Novelles està a 600 metres del Palau i, en canvi, el poble de Castellnou es troba a 5 kilòmetres. El 18 d'abril de 1921 es tramita al Govern Civil, i aquest comunica l'11 de desembre del mateix any, per sorpresa, que les Novelles s'havien segregat, per passar a formar part del Palau; llavors l'alcalde acorda interposar recurs judicial, i comenta que era injust, perquè hi havia tres reials ordres que atorgaven les Novelles a l'Ajuntament de Castellnou de Seana. Per contravenir la instància dels propietaris, el 2 de desembre de 1922, declaren altres sis propietaris de les Novelles, els quals volien que el terme continués agregat al municipi de Castellnou.²⁰

LA JUNTA ADMINISTRATIVA D'UTXAFAVA (1916-1933)

El 26 de juliol de 1931, només tres mesos després de la proclamació de la Segona República, i per disposició del Governador Civil de Lleida, va tenir lloc a Utxafava unes eleccions per sufragi universal d'una Junta que havia d'administrar aquell lloc. Aquest fet va fer alterar la vida política de l'Ajuntament de Castellnou de Seana i, per això, se'n parlava en un ple el 31 de juliol de 1931.²¹

S'informa que el candidat més votat seria “alcalde de barri” d'Utxafava. Una designació que fins ara era atribució de l'Ajuntament de Castellnou de Seana. Per la qual cosa, l'alcalde castellnouenc creia que la votació tenia per finalitat minvar les facultats de l'Ajuntament, i, com que l'afer era important, la corporació municipal no ho podia consentir. Per aquest motiu, el mateix alcalde proposa que s'havia d'interposar un recurs judicial d'alçada contra la disposició del Governador Civil de la província; iniciativa que s'aprova per 6 vots contra 3.

En aquell moment del ple, Jaume Querol i Mata, regidor d'Utxafava, fa ús de la paraula. Declara que a l'agregat ja existia, almenys des de 1916, una junta administrativa, la qual gestionava els interessos locals, sense la intervenció de l'Ajuntament. Llavors eleva el to, i deixa

¹⁵ BACH, A., SAROBE, R. (2002). *Diplomatari de l'Arxiu Diocesà de Solsona (1101-1200)*, doc. 335.

¹⁶ BACH, A., SAROBE, R. (2002). *Diplomatari de l'Arxiu Diocesà de Solsona (1101-1200)*, doc. 473.

¹⁷ *La Pallaresa. Diari liberal independiente*, s. f., 2 d'abril de 1895.

¹⁸ Arxiu Comarcal del Pla d'Urgell (des d'ara ACPU), Fons Ajuntament de Castellnou de Seana, Separació de municipis, compendis sense foliar.

¹⁹ ACPU, Fons Ajuntament de Castellnou de Seana, Separació de municipis, compendis sense foliar.

²⁰ ACPU, Fons Ajuntament de Castellnou de Seana, Separació de municipis, compendis sense foliar.

²¹ Arxiu Comarcal del Pla d'Urgell (des d'ara ACPU), Fons Ajuntament de Castellnou de Seana, Llibre d'actes 1930-1931, fol. 32 r..

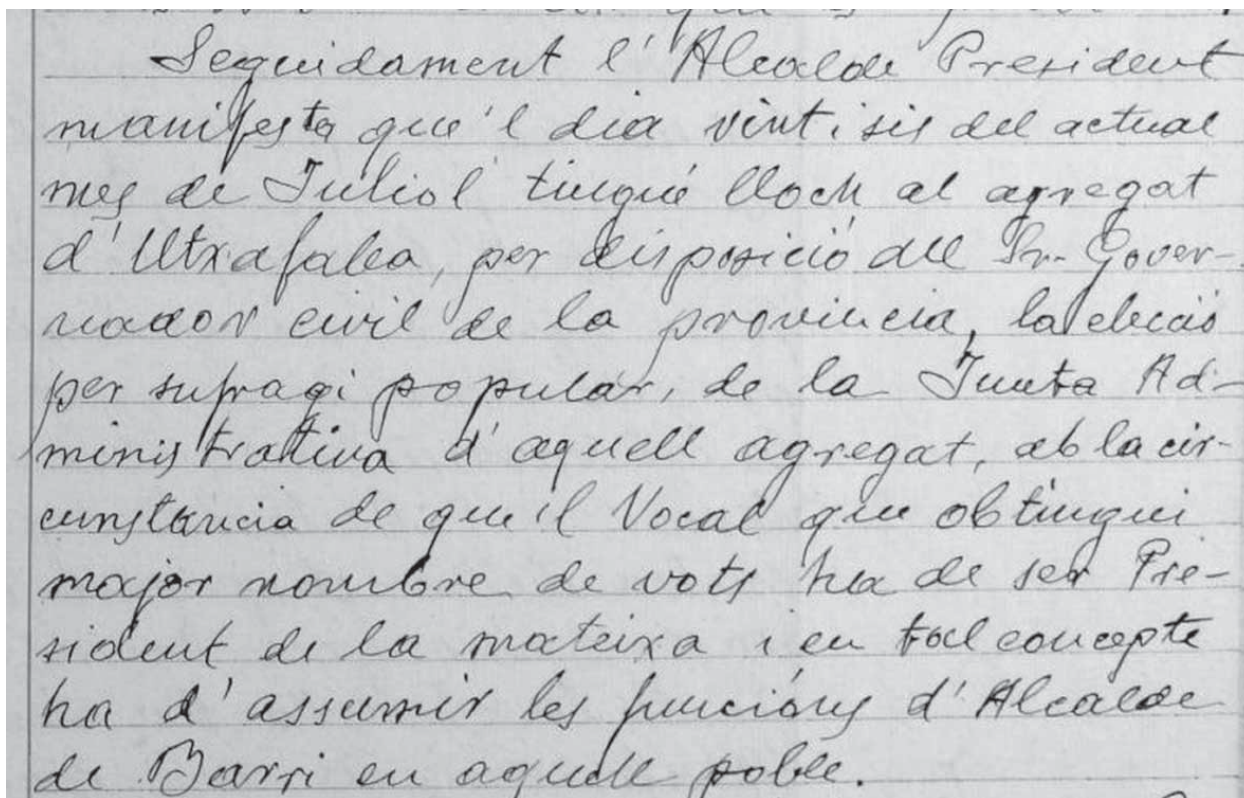

Figura. 3. Fragment de l'acta del 31 de juliol de 1931, Ajuntament de Castellnou de Seana (foto: J.Y.)

caure que des de feia temps que Castellnou realitzava una política de menyspreu vers Utxafava. D'entrada, recorda que l'agregat tenia parròquia i termes propis, aigües potables, bàscula i "tot lo que requereix un poble". Després comenta que des d'antic constava Utxafava com "agregat", des del 1920 es va canviar per "aldea", però el 2 de juliol de 1924 s'havia aprovat el "Reglament sobre població i termes municipals" (reial decret aprovat per les Corts espanyoles que desenvolupa l'estatut municipal), a partir del qual es reconeix la personalitat de les entitats locals menors sense aprovació dels ajuntaments. I, finalment, tira en cara que Castellnou de Seana posseeixi "escoles de nois i de noies en uns locals espaiosos", gràcies als impostos pagats per l'agregat d'Utxafava.

No tenim constància documental fefaent de què aquesta Junta estigués activa des del 1916. La primera referència d'una Junta Administrativa a Utxafava ens remet al 17 d'octubre de 1923, on una carta informa a l'Ajuntament de Castellnou de Seana que l'alcalde pedani o president de la Junta exercia funcions que sobrepas-

saven la legalitat de l'època, com fer contractes d'obres, contractes de personal i alguns pagaments.²²

El 13 d'abril de 1925, l'alcalde de Castellnou de Seana convoca cinc persones designades pel Governador Civil de Lleida, per tal de constituir la Junta Administrativa de Vila-sana. El primer era el president, i la resta els vocals: Serafí Porta i Térmens, Josep Franquesa i Espasa, Jaume Querol i Mata, Bonaventura Caselles i Caselles, i Domènec Ampurdanés i Solans.²³

L'1 de de novembre de 1931, David Cabestany i Hayats, alcalde de Castellnou de Seana, informa al ple municipal que el Governador Civil ha resolt un expedient sobre la presidència de la Junta Administrativa d'Utxafava, promogut per l'Ajuntament castellanouenc.²⁴ La Junta seria presidida per aquell que hagués tingut majoria de vots a les eleccions celebrades el 26 de juliol de 1931. Una persona que hauria d'exercir el poder "sin ingerencias de la alcaldia y Ayuntamiento de Castellnou de Seana, atribuyendose solamente a este el derecho de inspeccionar la marcha administrativa de Utxafaba". Resolució amb la qual no hi està d'acord el consistori,

²² ACPU, Fons Ajuntament de Castellnou de Seana, Separació de municipis, compendis sense foliar.

²³ ACPU, Fons Ajuntament de Castellnou de Seana, Separació de municipis, compendis sense foliar.

²⁴ ACPU, Fons Ajuntament de Castellnou de Seana, Llibre d'actes 1930-1931, fol. 48 r. i v..

i acorda interposar recurs d'alçada en contra davant el Ministre de Governació. Quasi un any després, el 23 d'octubre de 1932, l'alcalde decideix no seguir el contenciós contra la providència del Governador Civil, per la qual donava atribucions "al semblant excessives" a la Junta.²⁵ I el mes següent, el 20 de novembre de 1932, sabem que s'ha desistit en el plet i que va costar 305 pessetes.²⁶

El 8 de maig de 1932, Josep Maria Solsona i Mitjana, president de la Junta Administrativa d'Utxafava, assisteix per primera vegada, amb veu i vot, a un ple municipal de l'Ajuntament de Castellnou de Seana.²⁷ Solsona protesta pel pressupost perquè "s'atenen totes les atencions de Castellnou i's deixen desatenses les atencions d'Utxafava", fet que obligava a la Junta a confeccionar un pressupost especial per a l'entitat local menor.

s'adhereix a les queixes de Solsona, i l'alcalde li crida l'atenció, dient que com a regidor podia assistir a totes les sessions, i d'aquesta manera reclamar o defensar els interessos d'Utxafava.

A la reunió anterior, Solsona posa un exemple de la deixadesa de l'Ajuntament vers Utxafava, i fa constar que l'Ajuntament del Palau d'Anglesola atorgava 1.000 pessetes per construir el camí que connectés aquest poble amb la carretera de Mollerussa a Bellcaire, en el terme de les Novel·les. Per tant, el maig de 1932 no s'havia portat a terme la proposta d'arranjat aquest camí, que fou tractat en un ple a l'Ajuntament de Castellnou de Seana el 9 de novembre de 1930, en què foren destinades a aquesta tasca 3.000 pessetes (1.000 pessetes dels pressupostos dels anys següents: 1931, 1932 i 1933).²⁸

Segurament, la gota que va fer vessar el vas fou el

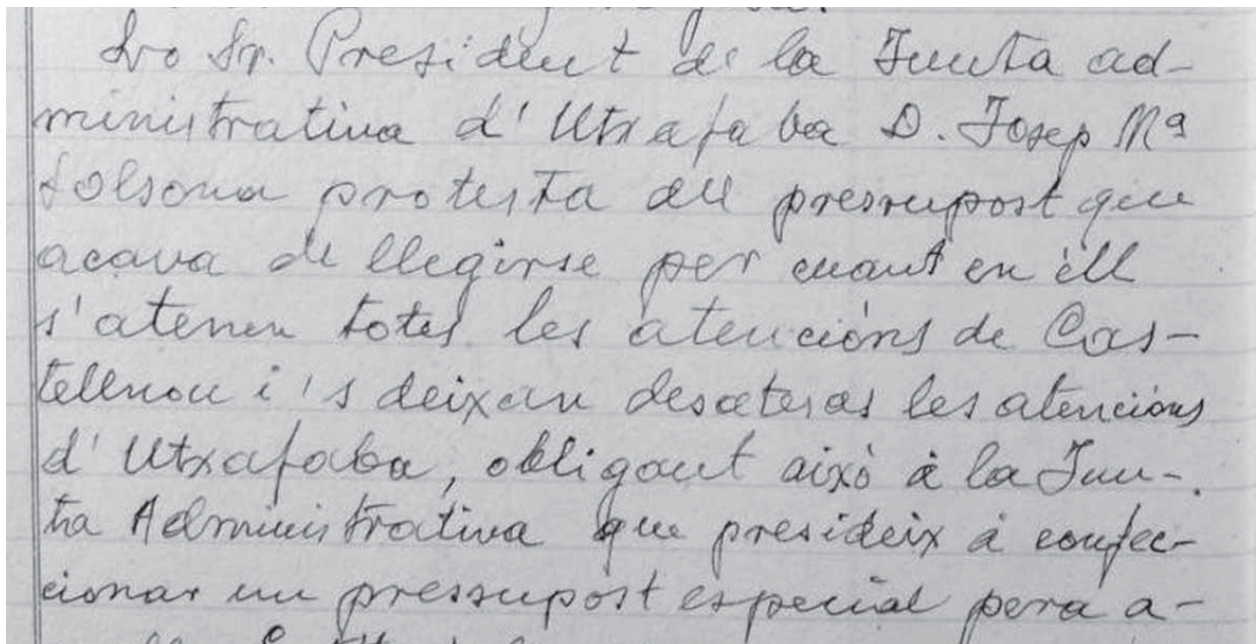

Figura 4. Fragment de l'acta del 5 de maig de 1932, Ajuntament de Castellnou de Seana (foto: J.Y.)

L'alcalde manifesta que "fins a la data d'avui ningú d'Utxafava ha fet cap petició sobre lo que ha dit lo Sr. Solsona". Solsona li respon afirmant que aquesta era l'única sessió on podia intervenir la Junta Administrativa d'Utxafava i, per tant, era el lloc i moment oportú on fer aquestes reclamacions. El regidor Jaume Querol

tancament de les escoles d'Utxafava al desembre de 1932. Segons informa el ple municipal de 25 de desembre de 1932, els regidors veïns d'Utxafava informen que fou degut a una ordre emesa per l'inspecció d'ensenyament, perquè les escoles es consideraven en "estat ruïnós".²⁹

²⁵ ACPU, Fons Ajuntament de Castellnou de Seana, Llibre d'actes 1931-1933, fol. 29 v. i 30 r..

²⁶ ACPU, Fons Ajuntament de Castellnou de Seana, Llibre d'actes 1931-1933, fol. 30 r..

²⁷ ACPU, Fons Ajuntament de Castellnou de Seana, Llibre d'actes 1931-1933, fol. 13 v., 14 r. i v., 15 r..

²⁸ ACPU, Fons Ajuntament de Castellnou de Seana, Llibre d'actes 1930-1931, fol. 7 r. i v..

²⁹ ACPU, Fons Ajuntament de Castellnou de Seana, Llibre d'actes 1931-1933, fol. 33 v., 34 r. i v..

Aquest fet constituïa un gran perjudici per als habitants del poble agregat i, per això, l'Ajuntament adreça la quantitat de 1.750 pessetes a la seva reparació urgent. Un diners, però, que s'havien de destinar a sufragar altres temes d'Utxafava: el guarda, obres d'higiene del cementiri, la casa-habitació de la mestra, obres dels camins, entre altres. El poble d'Utxafava tenia moltes necessitats per atendre, però no tenia els medis necessaris per fer-hi front, per aquesta raó es destinen 3.250 pessetes del pressupost municipal del 1933. Les necessitats eren: reparació de les escoles ja esmentat (1.750 ptes.), dipòsit d'aigües (350 ptes.), rentadors públics (300 ptes.), línia elèctrica (500 ptes.) i reparació de camins (350 ptes.).

ELS TRÀMITS I ELS ENTREBANCS PER A LA SEGREGACIÓ

L'1 de març de 1933, Josep Maria Solsosa presenta una instància a l'Ajuntament de Castellnou de Seana, en què es demana la segregació dels termes rurals d'Utxafava i les Novelles, i la constitució d'un municipi independent que s'anomenaria "Vilasana".

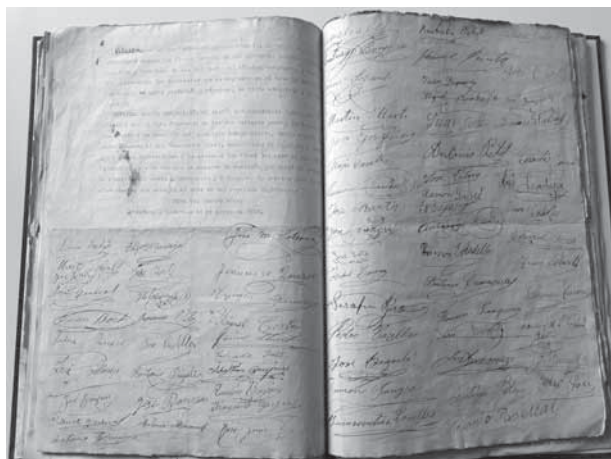

Figura 6. Instància per la segregació presentada l'1 de març de 1933 a l'Ajuntament de Castellnou de Seana (foto: J.Y.)

La petició es realitza a partir de la Llei Municipal aprovada a les Corts el 16 de juny de 1931. De forma ad-

junta, va presentar 142 signatures, dels qui eren propietaris i residents. En aquesta documentació, s'especifica l'inventari de béns municipals de què disposa Utxafava: escoles, cementiri, bàscula, aigües, casa comunal, escorxador i rentadors.³⁰

El 26 de març de 1933, el ple municipal de Castellnou de Seana es dedica íntegrament a resoldre aquesta instància, signada per la "totalitat o quasi absoluta totalitat dels propietaris, contribuents residents en los pobles agregats d'Utxafava i Novelles".³¹ S'obre un debat on intervenen la majoria dels regidors, i per 6 vots contra 3, s'acorda accedir a la petició, i traslladar l'acord als organismes oficials per al seu compliment.

Aquesta votació del 26 de març de 1933 va provocar una ferida profunda a l'orgull castellanouenc. L'any 1991 encara se'n sentia Francesc Pascual, qui afirmava que les autoritats locals "es van vendre l'honra, de la manera més vergonyant", perquè "van concedir la segregació d'Utxafava"; amb això va marxar "més de mig terme municipal, amb les Novelles, l'autonomia administrativa i l'economia corresponent". Per a Pascual, els d'Utxafava van saber trobar "la vanitat i la fragilitat dels que manaven casa nostra".³²

Segons el testimoni de Josep Bastons i Balagué, els qui van guanyar les eleccions municipals a Castellnou de Seana l'any 1931 "es van valer d'una estratègia malèvola per guanyar. Van prometre als electors d'Utxafava, el nostre poble agregat, que si els donaven el vot en la repetició dels comicis, els concedirien la independència administrativa".³³

Poques jornades després de l'acord municipal, el 29 d'abril de 1933, Ramon Prats i Carrera, va fer entrega d'un recull de més de 110 signatures per impugnar la decisió de la segregació dels termes d'Utxafava i les Novelles. Es pretenia mostrar una "enérgica protesta" de gran número de persones de Castellnou de Seana, per una resolució municipal que causaria "graves y trascendentales perjuicios a los intereses colectivos e individuales de todos los vecinos de este pueblo".

El mateix Ramon Prats va posar un recurs davant un tribunal de Lleida, en contra la decisió del 26 de març de 1933, que fou desestimat definitivament el 4 d'agost de 1935.³⁴

El 2 d'abril de 1933, i amb assistència de Josep Maria Solsona, president de la Junta Administrativa d'Utxafa-

³⁰ ACPU, Fons Ajuntament de Castellnou de Seana, Separació de municipis, compendis sense foliar.

³¹ ACPU, Fons Ajuntament de Castellnou de Seana, Llibre d'actes 1931-1933, fol. 40 r. i v., 41 r.

³² PASCUAL GREOLES, F. (1991). *La Golarda. Vivències de la història contemporània de Castellnou de Seana*, Lleida: Pagès editors, p. 28-29.

³³ Entrevista recollida a: PASCUAL GREOLES, F. (2002). *La grandesa dels homes anònims*, Lleida: Pagès editors, p. 158.

³⁴ ACPU, Fons Ajuntament de Castellnou de Seana, Separació de municipis, compendis sense foliar.

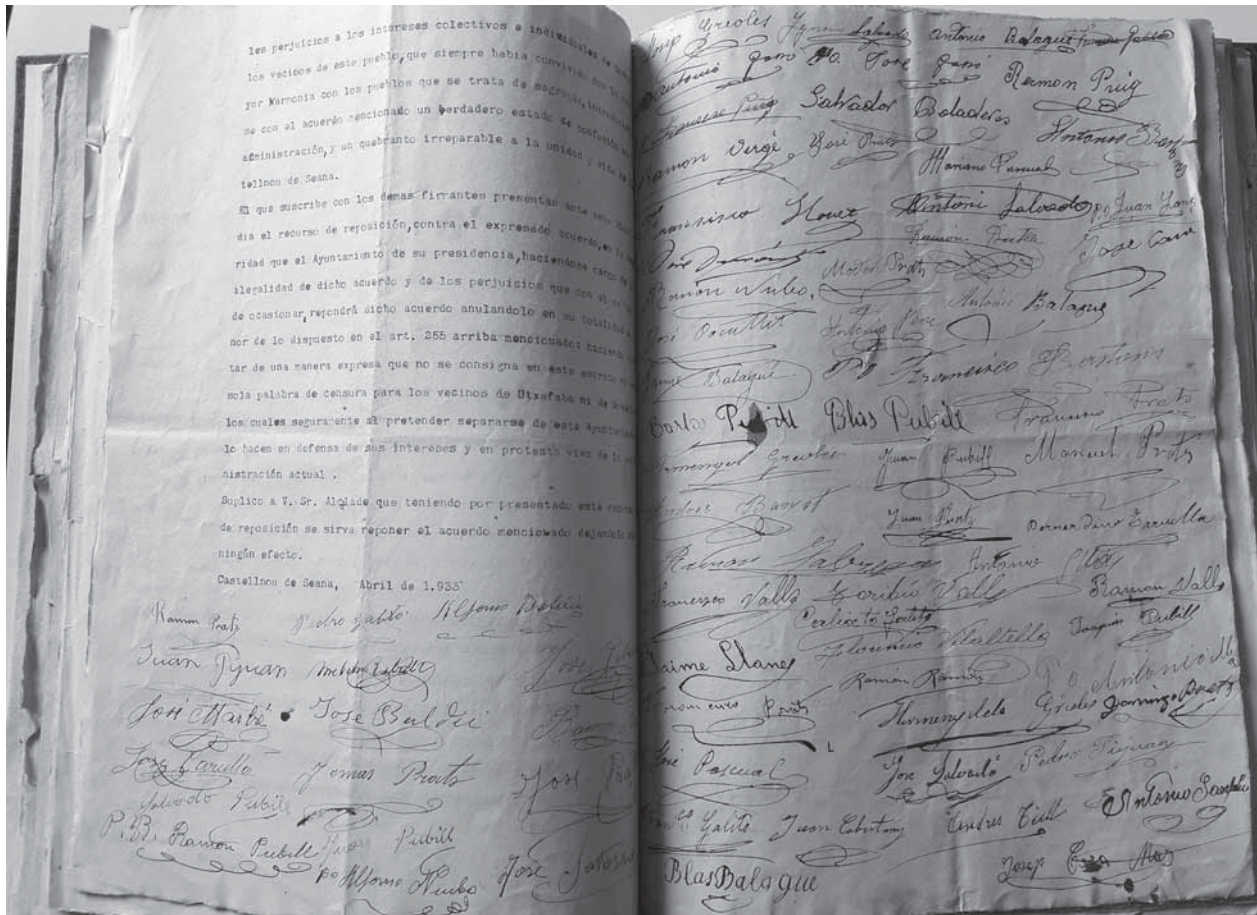

Figura 7. Protesta per l'aprovació de la segregació presentada a l'abril de 1933 a l'Ajuntament de Castellnou de Seana (foto: J.Y.)

va, amb veu i vot, s'aprova per majoria absoluta de vots ratificar i confirmar els acords presos a l'anterior sessió, sobre "la segregació dels poblats d'Utxafava i les Novel·les, d'aquest terme municipal, per tal de constituir un municipi independent amb lo nom de Vilassana".³⁵ El 8 d'abril del mateix 1933, l'alcalde de Castellnou enviava una carta al conseller de Governació de la Generalitat, en la qual feia públic l'acord municipal.³⁶

El 16 de juny de 1933, el Parlament de Catalunya aprovava una llei que autoritzava al conseller de Governació a resoldre casos relacionats amb segregacions de termes municipals, encara que aquests nuclis no tinguessin un mínim de dos mil habitants, tal i com exigia la Llei municipal vigent. Un d'aquests casos era la segregació de les entitats d'Utxafava i les Novel·les respecte al municipi de Castellnou de Seana. Per a dur a terme tal

fet, es va tramitar un expedient, i, finalment, el conseller, a través d'un decret, va disposar sobre la separació i la formació del nou municipi de Vila-sana. La data de la signatura del decret fou el 17 de juliol de 1933, que es va publicar al *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, número 69, pàgines 121 i 122, del 22 de juliol de 1933.

Al mateix decret s'ordenava la constitució del nou municipi dins el termini de vuit dies a partir de la publicació al *Butlletí*. I també es decretava que, per tal d'elegir els membres de l'Ajuntament fins a les properes eleccions municipals, es designava una comissió de veïns integrada per cinc persones: Josep Maria Solsona i Mitjana, com a president; Jaume Llobet i Viladrich, Josep Soler i Freixes, Josep Sangrà i Farriol, Josep Bonjorn i Solé, com a vocals.³⁷

³⁵ ACPU, Fons Ajuntament de Castellnou de Seana, Llibre d'actes 1931-1933, fol. 41 v. i 42 r..

³⁶ ACPU, Fons Ajuntament de Castellnou de Seana, Separació de municipis, compendis sense foliar.

³⁷ Curiosament, tots els segons cognoms estan equivocats al *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*: Mitjans per Mitjana, Viladrí per Viladrich, Freixa per Freixes, Fariol per Farriol i Soler per Solé. L'opció correcta l'agafem de les actes municipals de Vila-sana.

DECRET

La Llei votada pel Parlament de Catalunya i promulgada pel President de la Generalitat amb data 16 del passat mes de juny, autoritza el Conseller de Governació per a resoldre determinats casos de segregació de termes municipals, malgrat que els primitius municipis o els que hagin de constituir-se, no reuneixin el mínim de dos mil habitants que exigeix la Llei municipal vigent. Entre els casos a què fa referència l'esmentada Llei, s'hi troba la segregació de les Entitats menors d'Utxafava i Novelles, del municipi de Castellnou de Seana, per a constituir conjuntament

el municipi de Vila-sana. Per a aconseguir aquesta segregació i poder constituir el nou municipi ha estat tramitat el corresponent expedient que obra actualment a l'Oficina d'Administració local del Departament de Governació i que s'ajusta absolutament a les condicions que s'exigeixen en els arts. 2.ª i 3.ª de la repetida Llei del 16 de juny de l'any actual.

Figura 8. Retall del decret de segregació d'Utxafava i les Novelles publicat al BOGC el 22 de juliol de 1933 (foto: J.Y.)

L'ADVENIMENT DE LA MUNICIPALITAT

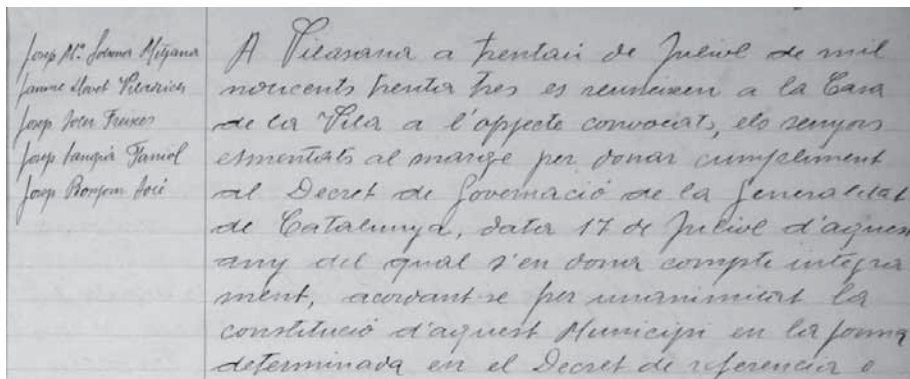

Figura 9. Fragment de l'acta del 31 de juliol de 1933 a l'Ajuntament de Vila-sana (foto: J.Y.)

La primera reunió per constituir l'Ajuntament de Vila-sana es produeix el dia 31 de juliol de 1933, amb l'assistència dels membres de la comissió anteriorment citada.

A partir de la segona reunió, realitzada el 6 d'agost de 1933, el president és esmentat com a alcalde, i els vocals com a regidors. A la reunió de constitució de l'Ajuntament, s'acorda adreçar un telefonema al president i al conseller de Governació de la Generalitat, "agrint-los-hi el haver satisfet les aspiracions d'aquest poble concedint-li la facultat de regir-se per si mateix, màxima aspiració dels ciutadans, que prometen fer bon ús de les llibertats conquerides". I també es decideix donar el condol del qui fou diputat a Corts i al Parlament, en Ricard Palacín i Soldevila (Lleida, 18 d'agost de 1888 – 2 de juliol de 1933), perquè "fou ell qui mercès a la seva clara visió de les nostres justes aspiracions desenrollà un intens treball perquè aquestes fossin una realitat".³⁸ A la reunió del 6 de setembre de 1933, s'acorda que "a fi de perpetuar la memòria de qui tan trevallà per l'assoliment de les nostre llibertats, es degini al seu nom el principal carrer de Vilasana, nomenant-se d'ara en endavant Avinguda del Diputat Ricard Palacín".³⁹

I també s'obre una subscripció popular, on l'Ajuntament hi posa 25 pessetes, per comprar una placa de marbre on s'havia de gravar el seu nom i havia de ser col·locada a la façana principal de la Casa de la Vila.⁴⁰

El 21 d'octubre de 1933, a partir d'un reglament de 1885 sobre el desglossament dels terrenys rústics i urbans, es dirimeix la separació de termes entre Castellnou de Seana i Vila-sana. Amb tot, no serà fins ben superada la Guerra Civil, el 3 d'agost de 1949, que no es fa el reco-

³⁸ ACPU, Fons Ajuntament de Vila-sana, Llibre d'actes 1933-1935, fol. 1 r. i v.

³⁹ Actualment, cal diferenciar entre el carrer Major i la plaça Major, tot i que fins a la transició democràtica tot era concebut com un continu, a la República anomenat Avinguda Ricard Palacín (1933-1939), "Avenida Generalísimo" (1939-1982). Vegeu també: COLL, J. M. (2010), "Canvis de nom de carrers i places de Vila-sana", *Espaisdememoria.udl.cat* [consulta 7 de març de 2017]. El canvi de noms de carrers a la Transició, es va realitzar a partir del ple municipal del 27 de maig de 1982, on l'alcalde manifesta "que el sentir de gran parte de la població de realitzar el cambio de nombre de una serie de calles. Se acuerda respaldar la propuesta, y se convoque asamblea general de la población para decir los nombre asignados a cada calle" (ACPU, Fons Ajuntament de Vila-sana, Llibre d'actes 1979-1983, fol. 70 v.).

⁴⁰ ACPU, Fons Ajuntament de Vila-sana, Llibre d'actes 1933-1935, fol. 3 r. i v.

Figura 10. Ricard Palacín i Soldevila al 1933 (foto: Fons Josep M. Sagarra, Arxiu Nacional de Catalunya, ANC1-585)

neixement de la línia del terme entre ambdues poblacions, assenyalant les onze fites comunes existents.⁴¹

Com hem vist anteriorment, la segregació d'Utxafava i les Novelles va suposar un tràngol pels habitants de Castellnou de Seana, i potser per això es va trigar tant a establir els límits del terme. També cal tenir en compte, que un cop passada la Guerra, i confiant en què el franquisme restabliria allò que la Segona República va tocar, el 18 de gener de 1941, Pere Pijuán i un seguit de veïns presenten una instància col·lectiva a l'Ajuntament castellanouenc per demanar la revisió de l'expedient de segregació, sol·licitant la seva anul·lació, perquè no s'ajustava a la llei municipal catalana, ja que s'exigia que la població havia de tenir més de 800 habitants. El 23 de gener del mateix 1941, l'alcalde envia una carta al Governador Civil de Lleida informant de la instància, i això fou recollit al *Boletín Oficial de la Provincia* amb data de 28 de

gener. Finalment, el 24 de febrer de 1941, l'alcalde de Castellnou, en compliment de l'acord de la corporació municipal, demana súplica per carta al ministre de la Governació d'Espanya, que llavors era Valentín Galarza.⁴²

⁴¹ ACPU, Fons Ajuntament de Castellnou de Seana, Separació de municipis, compendis sense foliar.

⁴² ACPU, Fons Ajuntament de Castellnou de Seana, Separació de municipis, compendis sense foliar.